

Motion till riksdagen
2009/10: MJ404

av **Jacob Johnson m.fl. (v)**

Avfall som resurs

Innehållsförteckning

Bakgrund.....	3
Avfallshierarkins fem steg	3
Avfallsförbränningsskatten	4
Avreglering av avfallsmarknaden	4
Sysavdomarna	6
Teckalkriterierna	6
Brist på matavfall	7
Återinför Klimp.....	7
Internationellt.....	8

Fel! Okänt namn på

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att låta en utredning utarbeta ett nytt förslag till avfallsförbränningsskatt.¹
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om risk för bristande miljöhänsyn vid en avreglering av avfallsmarknaden.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om ett permanent införande av Teckalkriterierna.²
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om stimulans av utsortering av matavfall.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om ett återinförande av klimatinvesteringsprogrammet för att bl.a. stimulera utbyggnaden av biogasanläggningar.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Sverige bör agera i EU för strängare krav och kontroller gällande skeppning av elavfall.

¹ Yrkande 1 hänvisat till SkU.

Fel! Okänt namn på

² Yrkande 3 hänvisat till FiU.

Fel! Okänt namn på

Bakgrund

Det finns ett tydligt samband mellan konsumtion och avfall. Fortfarande gäller att ökad konsumtion leder till ökade avfallsmängder. Stora framsteg har uppnåtts när det gäller återvinning av avfallet men fortfarande ökar de totala avfallsmängderna. För att komma tillrätta med dessa ökade avfallsmängder krävs olika styrmedel och åtgärder som bidrar till att förebygga att avfall överhuvudtaget uppstår. Dessutom krävs ytterligare åtgärder för återanvändning av det avfall som trots allt bildas.

I dag förbränns ca 50 procent av hushållsavfallet, vilket ger ca 15 procent av Sveriges totala fjärrvärme och 0,5 procent av Sveriges totala elproduktion. Restprodukten från förbränningen är slagg (15–20 viktprocent) och rökreningsrester (ca 3–5 viktprocent). Rökreningsresterna hanteras som farligt avfall och slagen deponeras eller används som ersättning för naturgrus.

Trots att Sverige är mycket duktigt på förbränning och har kommit långt i att rena de giftiga gaser som frigörs vid förbränningen så är denna typ av avfallshantering underlägsen materialåtervinning. Dock går trenden mot en ökad förbränning och minskad återvinning då det är långt billigare för producenterna att skicka avfallet till förbränning. I och med att det är billigare för producenterna så väljs allt oftare förbränningsalternativet.

Europaparlamentet och rådet kom i somras fram till ett nytt ramdirektiv för avfall för att försöka bryta sambandet mellan ökad konsumtion och ökade avfallsmängder.

Medlemsländerna ska själva se till att det finns en nationell infrastruktur för hanteringen av hushållsavfall¹. Medlemsländerna ska även prioritera och stärka avfallshierarkin och på så sätt tillämpa de hanteringsalternativ som ger bäst miljönytta.

Avfallshierarkins fem steg

1. Förebyggande
2. Förberedande återanvändning
3. Materialåtervinning
4. Annan återvinning, t.ex. energiåtervinning
5. Bortskaffande.

¹ Definition av hushållsavfall: Idag definieras hushållsavfall enligt miljöbalken som avfall från hushåll samt därmed jämförligt avfall från verksamheter. Med jämförligt avfall menas avfall från industrier, affärsrörelser och annan likartad verksamhet som i renhållningssammanhang är jämförligt med avfall som kommer från hushåll. Det är sådant avfall som uppkommer som en direkt följd av att människor oavsett ändamål eller verksamhet uppehåller sig inom en lokal eller i en anläggning. Som exempel kan nämnas avfall från personalmatsalar, restaurangavfall och toalettavfall. Jämförligt avfall uppkommer i ett mycket stort antal verksamheter.

För att vända den negativa trenden med ökad förbränning (dvs. steg 4 i avfallshierarkin) krävs att kostnaderna för de föregående stegen minskar och satsningarna på dessa områden ökar. I dagsläget är de första stegen (steg 1–3) de överlägset dyraste och de sista stegen (steg 4–5) billigast. Dessa prisrelationer kan vändas genom ekonomiska styrmedel som gör det dyrare och svårare att bränna och bedriva s.k. downcycling. Detta i samband med införande av åtgärder som uppmuntrar avfallsminimering, återanvändning och miljömässigt god återvinning kan man uppnå en ökad prioritering av avfallshierarkin.

Avfallsförbränningskatten

Regeringen beslutade under våren 2009 att avskaffa den avfallsförbränningskatt som infördes 2006. Ett av syftena med skatten var att stärka avfallshierarkin och därmed främja materialåtervinning framför förbränning, dvs. samma mål som beskrivs i det nya avfallsdirektivet. Då skatten har vissa brister anser vi att det är viktigt att utreda hur den skulle kunna förändras för att fungera på ett bättre sätt.

Vänsterpartiet föreslår därför en utredning som i linje med avfallsdirektivet utarbetar ett nytt förslag till avfallsförbränningskatt för att stimulera de första stegen i avfallshierarkin. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Avreglering av avfallsmarknaden

Det nya ramdirektivet för avfall innebär stora konsekvenser för den svenska lagstiftningen (miljöbalken samt avfallsförordningen). Medlemsstaterna har t.o.m. den 12 december 2010 på sig att införa de nya bestämmelserna.

Regeringen har med anledning av detta redovisat förslag till förändringar i promemorian ”Nya avfallsregler” (Ds 2009:37). Där föreslås bl.a. en avreglering av avfallsmarknaden så att *”den som bedriver en yrkesmässig verksamhet kan välja att låta hushållsavfall som uppkommer i samband med verksamheten hanteras av någon annan än kommunen eller den som kommunen anlitar”*. Bakgrunden till detta förmodas vara att synen på avfall har förändrats från att vara ett problem till att bli en tillgång. Det skapas således en efterfrågan på avfallet och därmed är regeringen positiv till en avreglering av avfallsmarknaden för att öka konkurrensen. Det finns däremot stora risker med att överlåta hanteringen av hushållsavfall från verksamheter till privata aktörer. I Naturvårdsverkets konsekvensbeskrivning visar det sig att det varken gynnar miljön eller ekonomin att ändra på kommunernas nuvarande ansvar för hushållsavfallet.

Nedan listas riskerna med avregleringsförslaget enligt Naturvårdsverket:

Fel! Okänt namn på

1) Minskade incitament till kommunala initiativ

Risken är stor att stora företag inom kommunerna själva kommer att upphandla privat avfallshantering och således minskar tillgången på hushållsavfall inom kommunerna. Detta är ett sätt att plocka ”russinen ur kakan”, vilket medför att incitamenten för kommuner att satsa på avfallshantering såsom biogasanläggningar minskar i takt med att osäkerheten på tillgången av hushållsavfall ökar. Inte bara kommunernas utbyggnad av biologisk behandling bromsas, även satsningar på hållbara stadsdelar och liknande riskerar att stanna upp. Sammantaget kan det bli svårare att nå det nationella målet om 35 procent biologisk behandling av matavfall från hushåll, storkök, butiker m.m.

2) Fler transporter

Ytterligare en negativ miljöeffekt i och med avregleringen är att när- och fjärtransporterna till och från avfallsstationerna kommer att öka då företag kan upphandla billigare avfallstjänster från orter längre bort. Märkbart är att detta frångår avfallsdirektivets närhetsprincip som innebär att transport från miljösynpunkt bör begränsas och att hushållsavfallet därför ska transporteras till närmast belägna lämpliga anläggning.

3) Färre sopsorteringsmöjligheter

I dagsläget delar ofta privata hushåll på sopsorteringsstationer tillsammans med verksamheter. Detta är möjligt i och med att det är kommunen som har ansvar för insamlingen av hushållssoporna från såväl privatpersoner som verksamheter. En avreglering innebär att detta inte kommer att vara praktiskt möjligt av utrymmesskäl. Resultatet är att många förlorar sina sopsorteringsstationer.

4. Högre avgifter för medborgarna

Troligtvis leder en avreglering till lägre kostnader för större verksamheter medan mindre verksamheter riskerar höga prishöjningar. Förmodligen kommer priserna att öka mest på landsbygden. Renhållningsavgifterna av hushållsavfallet finansieras av medborgarna och kommer att öka. Ytterligare anslag för tillsyn krävs då möjligheten att kontrollera den illegala avfallshanteringen försämras.

5. Minskad miljöhänsyn

Vid upphandling av avfallstjänsten bedöms priset, smidigheten och effektiviteten av avfallshanteringen vara det som efterfrågas mest. Efterfrågan av miljöanpassad avfallshantering kommer med största sannolikhet variera mellan branscher och företag. Miljöanpassade lösningar kommer inte bara vara mer kostsamma utan även kräva större resurser från avfallsinlämnaren då avfallet ska sorteras och inte kan skickas i en blandad fraktion. Frågan är då hur stor betalningsviljan är för en miljöanpassad avfallstjänst.

Vi vet dock av erfarenhet att ekonomiska styrmedel är det mest effektiva sättet att styra val av konsumtion.

Vänsterpartiet ser stora risker med en eventuell avreglering av avfallsmarknaden gällande hushållsavfall då den går stick i stäv med ökad miljöhänsyn. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Sysavdomarna

Sydskånes Renhållnings AB (Sysav) bildades 1974 och ägs i dag av 14 skånska kommuner. Kommunerna gick samman och startade koncernen för att tillsammans hantera avfall och återvinning. För drygt fem år sedan anslöt sig Simrishamn och Tomelilla till Sysav, men blev året efter anmälda till länsrätten med motivet att kommunerna ej följt lagen om offentlig upphandling (LOU). Målet gick vidare till Regeringsrätten där man gav anmälarna rätt. Därmed får inte kommuner längre upphandla genom kommunala bolag. Regeringsrätten ansåg att LOU inte ger något utrymme för tolkningen att kommuner ska vara undantagna upphandlingskrav när det handlar om köp av varor och tjänster från egna bolag. Konsekvensen av denna dom påverkar all kommunal upphandling och kommer därför få stora konsekvenser.

Teckalkriterierna

Det finns dock en möjlighet till undantag för LOU i och med EG-domstolens praxis om de s.k. Teckalkriterierna (Teckal, mål C-107/98 och efterföljande praxis). I Teckalmålet fastställde EG-domstolen att man inte behöver följa upphandlingsdirektiven om man följer två kriterier (kontrollkriteriet och verksamhetskriteriet).

Vänsterpartiet har vid ett flertal tillfällen uppmärksammat problematiken gällande Sysavdomarna och har vid två tillfällen frågat kommun- och finansmarknadsministern Mats Odell om regeringen kommer att se över möjligheten att införa undantag utifrån Teckalkriterierna. Det är därför positivt att regeringen till slut tagit frågan på allvar och nu föreslår ett införande av ett temporärt undantag från tillämpning av LOU under förutsättning av att Teckalkriterierna är uppfyllda. Regeringen kommer enligt promemorian *Upphandling från statliga och kommunala företag* (Ds 2009:36) att upphäva undantaget den 1 januari 2013.

Vänsterpartiet vill uppmärksamma regeringen på att enbart ett temporärt undantag av Teckalkriterierna kommer att leda till osäkerhet bland offentlig verksamhet beträffande investeringar inom avfallshanteringsanläggningar så som biogasanläggningar och dylikt. Detta kommer att motverka kommunernas klimat- och miljöarbete och därmed också Sveriges åtaganden och ambitioner på klimatområdet. Teckalkriterierna bör därför införas permanent i svensk lagstiftning. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Fel! Okänt namn

Brist på matavfall

Organiskt avfall är allt avfall som uppstår vid matlagning och som kommer från djur- och växtriket. Organiskt avfall kan man hemkompostera, samla i en brunpåse eller mala ner i en avfallskvarn. Meningen med insamlingen är att återförena näringsämnena i det organiska avfallet till kretsloppet.

Rötning eller kompostering av matavfall är en form av materialåtervinning och kommer således högt upp i avfallshierarkin och kommer därför att få ökad betydelse.

Medlemsländerna ska enligt direktivet främja insamling av biologiskt avfall. I dagsläget ser det ändå mörkt ut för Sverige att nå det nationella målet till 2010 som innebär att 35 procent av det organiska avfallet ska sorteras ut och rötas eller komposteras. Problemet är att det idag enbart är drygt 5 procent som faktiskt sorteras ut. Målet verkar således vara svårt att nå.

För att öka andelen insamlat organiskt material måste satsningar göras inom mottagning och förbehandling. Matavfallet kan användas till rötning, kompostering eller malas till slam genom en avfallskvarn. Rötning och slam ger i sin tur biogas. Slammet från avfallskvarnar kan även återföras till jordbruksmarken på samma sätt som jord från komposter. Spridning av slam på jordbruksmark innebär att koldioxidutsläppen minskar med ca 300 kg/hektar. Viktigt dock att slammet ej innehåller tungmetaller och andra föroreningar.

Vänsterpartiet föreslår att en utredning bör tillsättas med uppdrag att föreslå hur staten kan stimulera utsortering av matavfallet. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Återinför Klimp

Klimatinvesteringsprogrammet (Klimp) infördes av den förra regeringen. Syftet var att stödja långsiktiga investeringar hos regionala aktörer samt kommuner för att minska växthuseffekten. Enligt Naturvårdsverket bidrog investeringsprogrammet till minskade utsläpp av växthusgaser med 1,1 miljoner ton koldioxidekvivalenter om året, vilket motsvarar ca 180 000 svenskars utsläpp under ett år. Programmet hade även en positiv effekt på sysselsättningen.

Stödet var mycket uppskattat och sammanlagt har ca 2 miljarder kronor fördelats på 126 klimatinvesteringsprogram samt 22 fristående åtgärder runt om i Sverige. Regeringen beslutade att avskaffa klimatinvesteringsprogrammet trots de goda resultaten.

För att minska den negativa miljöbelastningen inom avfallsområdet krävs investeringar. I och med EU:s nya ramdirektiv för avfall ska avfallshierarkin prioriteras ytterligare i avfallsarbetet. Ett område där stora satsningar kan göras för att minska den negativa miljöbelastningen samt bidra till mindre klimatpåverkan är biogasområdet. Fördelarna med biogas är uppenbara. Energiinnehållet tas till vara, luktproblemen minskar och näringsämnena kan

ändå återförs till jordbruket. En ökad användning av biogas skulle ha en mycket positiv effekt inom transportsektorn där utsläppen ökar. Gasen är även mycket lämpad för lokal produktion till bränsle för kollektivtrafik. Enligt Naturvårdsverkets åtgärdsplan för Baltic Sea Action Plan (rapport 5985) framgår det att investeringar i biogasanläggningar även skulle ha en stor positiv inverkan på övergödningsproblematiken i Östersjön.

Vänsterpartiet har tidigare motionerat om en återföring av klimatinvesteringsprogrammet, vilket kan användas för att bl.a. stimulera utbyggnaden av biogasanläggningar. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Internationellt

Enligt EU:s rambdirektiv ska alla länder själva kunna ta hand om sitt avfall. EU:s transportkontrollförordning förbjuder även export av elektroniskt avfall till andra länder. Trots det förekommer dumpning av s.k. e-avfall till utvecklingsländer. Enligt en rapport från Greenpeace exporteras e-avfall som samlats in för återvinning illegalt till utvecklingsländer. Avfallet utges för att vara begagnade produkter som kan användas men är i själva verket oanvändbart. Anledningen till denna dumpning är de lägre kostnaderna att låta fattiga, och i många fall barn, plocka isär produkterna för att ta till vara värdefulla metaller. Farliga ämnen så som kvicksilver (orsakar hjärnskador), bly (påverkar fertiliteten), kadmium (ger njurskador) och dioxiner (cancerframkallande) frigörs vid nedmontering. Enligt rapporten lastas 10–15 containrar av i Lagos, Nigeria, varje dag.

Enligt Statistiska centralbyrån exporterades drygt 2 000 ton mobiltelefoner och över 1 000 ton stationära datorer från Sverige till andra länder under 2007. I Ghana uppges att tre av fyra datorer som exporterats från omvärlden inte fungerar.

Export av begagnad elektronik till fattiga länder ökar tillgången till IT samt förlänger produkternas livslängd. Många gånger kastas fullt fungerande elektronisk utrustning i väst. Att exportera den till andra länder och ta till vara den där är således bra ur detta perspektiv. Däremot har inte mottagarländerna något bra, fungerande avfallshanteringssystem, vilket innebär att när produkterna slutligen slängs så tas skroten inte om hand på ett hållbart sätt.

I en rapport av Swedwatch framgår svårigheten med att kontrollera denna illegala export. I och med att det är fullt lagligt att exportera fungerande produkter, är det svårt att kontrollera varornas skick. Varken polis, tullmyndighet eller aktuella myndigheter vet i dagsläget hur pass utbrett problemet är och hur mycket av varorna som kommer från Sverige. I de värsta tänkbara prognoserna dumpas så mycket som 10 kg elavfall per svensk och år. Enligt EU-kommissionen producerade medlemsländerna 8,3–9,1 miljoner ton e-avfall under 2005. Siffran förväntas stiga till 12,3 miljoner ton till år 2020. För att tillverka en dator med skärm går det åt 240 kg fossila bränslen, 1 500 liter vatten och 22 kg kemikalier. Slit-och-släng-trenden inom elektronikbranschen

Fel! Okänt namn på

måste således minska. Dyrare priser på ny elektronik och billigare reparationer med större tillgänglighet till reservdelar samt en minskning av de farliga kemikalier som används i apparaterna är steg på vägen för att komma tillrätta med överkonsumtionen inom området.

Kartläggning av den illegala handeln med e-avfall försvåras genom en snårig och svårtolkad lagstiftning, bristfälliga kontroller och för lite resurser. Inspektionskrav och sanktionsmöjligheter skulle med största sannolikhet minska den illegala verksamheten betydligt.

Vänsterpartiet anser att Sverige bör agera i EU för strängare kontroller och inspektionskrav i hamnar vid skeppning av elavfall samt införande av sanktionsmöjligheter mot de länder som exporterar elavfall som ej har andrahandsvärde. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 25 september 2009

Jacob Johnson (v)

Wiwi-Anne Johansson (v)

Kent Persson (v)

Peter Pedersen (v)

Gunilla Wahlén (v)